

ADY LAJOSNÉ KAIZLER ANNA

AZ ISMERETLEN ADY

Akiről az érmindszenti levelesláda beszél

SZÉPMŪVES

A jelen kiadás forrása:
Ady Lajosné: *Az ismeretlen Ady. Akiről az érmindszenti levelesláda beszél*
Béta Irodalmi Rt. kiadása, 1942

Borító- és kötetterv:
Mohammed Nur

Borítófotó:
Ady Endre, 1915., Petőfi Irodalmi Múzeum

A jegyzetek a jelen kiadás megjegyzései,
a levelek zárójeles kiegészítései a szerzőtől valók.

© Kaizler Anna jogutódja, 2017
© Athenaeum Kiadó, 2017

AZ ADY PORTÁN

SÉTA BÖLCSŐHELYE KÖRÜL

Már kislány koromban hallottam az Ady fiúkról, Endréről és Lajosról. Ők Érmindszenten laktak, mi tőlük négy kilométernyire, Érszentkirályon. Az ő apjuk is gazdálkodott, az enyém is. Apámat Kaizler Lászlónak hívták, s ez ugyan – hangzásra – német név, de apám ősei már a XVI. században telepedtek le Magyarországon, s a magyar földdel való viaskodás, a magyar bor, búza ereje, maga az élet itt, az Érmelléken réges-régen ízig-vérig szilágyságiakká, ide gyökerezett birtokos-nemesekké gyúrta a Kaizlereket.

Anyám, Jakó Ilona pedig éppenséggel ősi magyar család leszármazottja, amit hármas előneve is bizonyít: szalárdi, félegyházi és farnazi Jakó lány volt, ki a szomszédos Szatmárból – ő is birtokról, gazdálkodásból – került apámhoz Szentkirályra.

Ezt azért mondtam el, értessem: a mi portánkon ugyanazon a magas tisztaságú szilágysági nyelven beszélnek, s ami a mi vidékünkön ezzel együtt jár, ugyanazt a károligáspáros Kálvin-hitet vallják, mint valamikor az Adyékén. Ez pedig azt is jelenti, hogy életfelfogásban, gondolkodásban, régi eszményekhez való ragaszkodásban – nagyjából – az ő portájuk s a miénk igen kevéssé különbözött. Csak éppen múlt tekintetében tettek túl rajtunk, hiszen tudott dolog, hogy ők a XIII. századig vezették vissza családfájukat. Sőt, lelkes, ifjú Ady-sarjak valamikor, túlzó romantikával, egyenesen Ond vezértől próbálták származtatni magukat... (Udvaros – fekete szemű diákok voltak ezek az ábrándosak, kik csodálatosan, mind Endre fajtájára ütöttek, s akik Barla diákat is, a szívesen vállalt őst, kezére játszották Adynak.)

Az imént, mikor házunkról beszéltem, ezt a szót használtam, hogy *porta*. Nem véletlenül és egyénien mondom így. Itt, mifelénk, a Szilágyságban, minden nemesembernek, ki faluban vagy falu közelségében lakik, s kinek élete éppoly kemény és dolgos, mint körös-körül

a többi kis- és nagygazdáé, éppen csak portája van. Másfelé ez gyakran apáról fiúra változatlanul szállt, néha a korszerűen átépített családi fészket már kúriának vagy – egy kis nagyzolással – kastélynak nevezik. Nálunk nem. A Szilágyság történelmi neveinek – ahogyan Ady Lajos mondja: *fojtonos harcokban lecsúszott, szegényen is büszke, hétszilvafás nemeseinek* – éppen csak portájuk van.

Sok-sok helyen a porta maga még áll, azonban élet nincsen már benne, ablakai megvakultak, szél cibálja a ház eresztét, eső veri le vakolatát. Áll üresen – eléggé jellegzetes szilágysági látvány ez manapság –, mert lakói elköltöztek oda, hol jobban boldogulnak. Városba vagy örök nyugvóhelyre, ki ahogyan bírta a küzdelmet.

Másutt másként vonja a porta magára a szemet. Például oly módon, hogy nádfedeles, ellenben tornácának finom rajzú oszlopsora – előkelősége egyszerűségével – ugyanakkor tisztára megmutatja, hogy ebben a földi formájában már másfél százada áll. (Az ilyen rajzú homlokzatokat nevezik a műtörténészek „neoklasszikusok”-nak – amiről a porta gazdájának, természetesen, a leghalványabb sejtelve sincs.)

Ha azután belépsz ilyen módosabbnak maradt, tekintetes földbirtokos családhoz (a nemesember, kit az állami ranglétra újabb időkben nem tett meg kifejezetten nagyságossá vagy méltóságossá, itt sohasem címezteti magát másként, mint tekintetesnek; hiszen a fejedelme volt egykor nagyságos!), mondom, ha belépsz hozzá, egyik ajtó felett valószínűen megpillantod a négyszáz éves, kétféle családi címert, az apai és anyai ágról maradtat. Körös-körül azonban többnyire meglep a berendezés egyszerű volta, a szegénység vagy éppenséggel csak a lemondó életre valló igénytelenség.

A tekintetes földbirtokosék lelkében, kedélyében ugyanis ezen a tájon nem lakik öröm (hacsak kivételesen nem), nem diszítik fel – még módjuk szerint sem – lakásukat, s ezért a lakás csak ritkán sugározza lakói szeretetét, lényük melegét. A kietlenség üli meg ezeket a szomorú, földszagú, nem is túl világos falusi szobákat, amelyeket rég teleraktak vásári puha fabútorral, időt nem álló olcsó berendezéssel.

Van úgy azonban, hogy mégis szemedbe ötlük itt-ott valami régiség, netán háromszáz éves tölgyfaasztal, vagy igazi rokokó mahagóni fiókosszekrény. Az a benyomásod, hogy szinte véletlenül vészelté át

az időket – viszont annál megbízhatóbb emlékeztető, mennyi őse, sőt nagyúr őse volt a ház mai, puritán megjelenésű gazdájának.

Vak tükröt pillantsz meg, például ereklye értékű barokk-kerettel – az erdélyi iparművészet emlékezetes példányát. Másutt a hadba induló Petőfit látod meg rézkarcon, a költővel egykorú kiadványt, ilyen emléklapot még nem láttál, a Petőfi-háznak, nyilván, nincsen meg – keltezése a szabadságharc leverésének gyászos esztendeje, a rézmetsző jegyzése ott, az avult papíron. Elámulsz, gazdái mennyire tudatosság nélkül őrzik a múzeumba illő ereklyét – nem nagyobb, de nem is kisebb műlthűséggel, mint például a kürtőskalács sütőbunkóját, melynek parázon forgó körtefája akkor süti meg manapság is legaranyszínűbbre kalácsukat, ha „szépanyám” korától félig már szénné égett.

Amit pedig itt elmondogattam, az éppúgy ráillik az én szülőfalum földbirtokos világára, mint Ady Endrére, s annyira máséra ott, a mi érmelléki pátriánkban.

De hadd menjek ki házaink légköréből a szabad határba, hogy – amennyire lehet – ott is érezhessem, milyen Ady Endre szülőföldje, milyen volt akkor, amikor még ő élt, és milyen még ma is. Mert hiszen örök vonásaiban nem változott.

Mindenekelőtt meg kell mondjam, amit nem közös szülőföldünk elfogult szeretete mondat velem, hanem ellenkezően, az évek múlásával az eltávolodás lehiggadása tanított meg reá: Ady Endrét nem lehet teljesen megismerni, ha az ember nem járt szülőföldjén. Mi több, ha nem élt Mindszinten s az Érmelléken egy ideig legalább. Ha nem lélegzette be ezt a sajátságos levegőt, testi és lelki értelemben. A városi Ady Endre csak egy része Adynak. A másik része az, mely idetartozik. És a nem idevaló ember csak úgy kaphat teljes képet, látomást Adyról, ha a gyökeret is meglátja, melyből kinőtt, a tövet, melyből kiteréblyesedett.

Csak az ő falujának életén át fogja majd fel maradék nélkül Ady ketősségét, mellyel szerette is az életet, de kívánta is a halált. Úr voltát, de egyben kisémmizett ember érzékenységét és önértetét. Imádatát faluja iránt, de egyben hadüzenetét is faluja – a falu! – szűkkeblűségének, röghöz kötöttségének, kicsinyes mértékének, korlátainak.

Ehhez azonban nem szabad elfelejteni, ő valóban tisztán látta, hogy mindaz a „gonosz”, mely „rajta van” faluján, nem ennek a néhány száz szegény léleknek bűne, hibája, mulasztása – de annál inkább azoké a hatalmaké és erőké, melyek a faluját ilyenné tették, hogy ne csak az emberiséget, hanem a természetet is felelőssé tegyem.

Mert jut itt felelősség bőven mindenkire! Olyan vidék ez, hogy itt még a természet mostohaságán is sokban, nagyon sokban már régen lehetett volna segíteni, ha az emberek kellő helyen, kellő jóakarattal igyekeztek volna az Érmelléknek segítő kezet nyújtani.

De mielőtt ezt megmagyaráznám, külsőleg szeretném láttatni Mindszentet.

A TERELŐPULI FELÉ

Vegyük elő a térképet: itt fekszik a Szilágyság érmelléki területén, tehát nem Erdélyben – ahogyan annyian hiszik tévesen –, hanem a Partiumban, vagyis a Részekben, amely név az „Erdélyhez csatolt Részek”-et jelölte, de a valóságban ez a határvidék a politikai élet hullámlázása szerint hol Erdélyhez, hol mégis az anyaországhoz számított. 1877 óta azután – s ez véletlenül épp Ady Endre szülő éve – a Partiumot megszakítás nélkül Erdélyhez csatoltnak tekintették.

Lássuk csak a térképen Szilágymegye körvonalát. Az északi csücske közül a nyugatiban Érmindszent fekszik, a vármegye szatmári szélén, Tasnád körzetében (a népes heti vásárokra a mindszeinti nép odajár) Érkávás, Királydaróc és Csög nevű falvak háromszögében, hogy a negyediket, a legközelebb fekvőt, Érszentkirályt, az én falumat, ebben a felsorolásban már ne is említsem. A város, amelyet leghamarabb el lehet érni Érmindszentről, nem Zilah, a megyei székhely, amely már a Belső-Szilágyságban fekszik, erdős, kanyargós dombvidéken, de a szomszédos Szatmár-megye volt székhelye, a Károlyi grófok névadó pátriája, Nagykároly. Nagykároly, hová Adyék fogaton jártak be legtöbbször, orvoshoz, patikába, vasúti állomásra, jobb fűszeráruért s hasonlóért... Az első város, hol Ady Endre iskolába járt: a négy alsó gimnáziumban ott volt a kisfiú a kegyesrendiek növendéke.

De vissza a térképhez. Mert én, Ady földije s az utolsó közelálló, ki mindezt még elmondhatom róla, s kötelességemnek tartom is, hogy elmondjam (a többi kortárs mind csak *városi arcát* látta), az ő földjéről szeretnék még egyet-mást megértetni. Ahogy nézegetjük a térképet,

azt is megállapíthatjuk, hogy Szilágy nyugati széle határos Biharral. Fenn, északnyugaton, az Érmelléken, egyenest *egydarab* föld vele, vagyis a nagy magyar Alföld keleti peremének szerves alkatrésze.

Szilágy megye általában az ő sajátos körvonaláival engem mindig bozontos szőrű kis pulira emlékeztetett, amely hűségesen fordul – gondos pásztorkutya – az ő megőrzendő Alföldje felé. Az Érmellék maga, a nagy síkság utolsó nyúlványa – Ady földje – térkép alakjában pedig olyan, mint a legkülönb magyar kutya, a terelőpuli feje. Érmindszentet, éppen Érmindszentet – ezzel a kis elképzeléssel a szem és a fül táján kell keresnünk, az agy magasságában, hol a kutyahúség ösztöncikázásai születnek.

Vajon jelképes ez Adyra?

Így hiszem.

De hogy most már fantáziamentesen beszéljek: az Érmellék, a nyúlvány, a mezsgye, a nagy magyar Alföld mostohagyermeké. Neki már nem osztottak istenáldotta termőföldet, olyat, mely az aranybúzát valósággal magától termi meg.

Az Érmellék keleti-délkeleti határa szélén, széles karéjban, már ott húzódnak a hegyek, *Nagy messziről ködölt a Bükk...*, talaja már szikes-agyagos, gazdanyelven félig kötött, meglehetősen sovány föld, amelynek sokat kell adni, hogy valamit is visszaadjon. A gazda itt nem akkor vet, amikor vetni kell, hanem akkor, amikor lehet. Az Ér is – *a mi folyónk* – voltaképp, *pocsolyás víz, sás, káka lakják*, és füzek, rekettyék jelzik, iszapos medre merre vész el, s merre bukkan elő kaszálókon, kiszolgáltatott árterületeken át. Ez a dicső árok pedig nemegyszer *száraz, szomorú és repedt*, természetesen olyankor, amikor a gazda éltet adó esőért imádkozik.

Máskor vad esőzések vagy csak túl hosszan tartó szemergelés után – amikor a nap szárogatása minden szem gabonának kellene – örjögő nagyzási hóbortban megduzzad ez a jelentéktelen patak, ontja magából a tengernyi vizet, mert a Krasznán túl, a Berettyó is mind beléje hordja fölöslegét. Ilyenkor előnti – merre csak ellát a szem, a láthatár végéig – a kenyértermő földeket, szétteregeti szivárványos békanyálát a gyümölcsfák lába köré, s ott poshad a konyhavetemény feje fölött, míg csak ki nem sorvad a gyümölcs, meg nem semmisülnek a kis igyekvő konyhakertek, és falatnyi sem marad az esztendei kenyérből.